

LATVIJAS REPUBLIKAS SATVERSMES TIESAS TIESNESIS

Jura Alunāna iela 1, Rīga, LV 1010

Tālrunis: 67830735, 67210274 Fakss: 67830770

e-mail: tiesa@satv.tiesa.gov.lv

Satversmes tiesas tiesneša

Alda Laviņa

ATSEVIŠKĀS DOMAS

Rīgā 2016. gada 26. maijā

lietā Nr. 2015-14-0103

„Par DNS nacionālās datu bāzes izveidošanas un izmantošanas likuma 1. panta 2. un 6. punkta, 4. panta, 10. panta, 18. panta pirmās daļas, kā arī Ministru kabineta 2005. gada 23. augusta noteikumu Nr. 620 „DNS nacionālajā datu bāzē iekļaujamo ziņu sniegšanas, kā arī bioloģiskā materiāla un bioloģiskās izcelsmes pēdu izņemšanas kārtība” 2. un 13. punkta tiktāl, ciktāl tie attiecas uz aizdomās turētajām personām, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 96. pantam”

1. Satversmes tiesa 2016. gada 12. maijā pasludināja spriedumu lietā Nr. 2015-14-0103 „Par DNS nacionālās datu bāzes izveidošanas un izmantošanas likuma 1. panta 2. un 6. punkta, 4. panta, 10. panta, 18. panta pirmās daļas, kā arī Ministru kabineta 2005. gada 23. augusta noteikumu Nr. 620 „DNS nacionālajā datu bāzē iekļaujamo ziņu sniegšanas, kā arī bioloģiskā materiāla un bioloģiskās izcelsmes pēdu izņemšanas kārtība” 2. un 13. punkta tiktāl, ciktāl tie attiecas uz aizdomās turētajām personām, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 96. pantam” (turpmāk – Spriedums) un nosprieda:

1) izbeigt tiesvedību lietā daļā par DNS nacionālās datu bāzes izveidošanas un izmantošanas likuma 1. panta 2. punkta un Ministru kabineta 2005. gada 23. augusta noteikumu Nr. 620 „DNS nacionālajā datu bāzē

iekļaujamo ziņu sniegšanas, kā arī bioloģiskā materiāla un bioloģiskās izcelsmes pēdu izņemšanas kārtība” 13. punkta tiktāl, ciktāl tie attiecas uz aizdomās turētām personām, atbilstību [Latvijas Republikas] Satversmes 96. pantam;

2) atzīt DNS nacionālās datu bāzes izveidošanas un izmantošanas likuma 1. panta 6. punktu, 4. un 10. pantu un Ministru kabineta 2005. gada 23. augusta noteikumu Nr. 620 „DNS nacionālajā datu bāzē iekļaujamo ziņu sniegšanas, kā arī bioloģiskā materiāla un bioloģiskās izcelsmes pēdu izņemšanas kārtība” 2. punktu tiktāl, ciktāl tie attiecas uz aizdomās turētām personām, par atbilstošiem Latvijas Republikas Satversmes 96. pantam;

3) atzīt DNS nacionālās datu bāzes izveidošanas un izmantošanas likuma 18. panta pirmo daļu tiktāl, ciktāl tā attiecas uz aizdomās turētām personām, par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 96. pantam un spēkā neesošu no 2017. gada 1. janvāra.

2. Nepiekrītu vairākiem Spriedumā ietvertajiem argumentiem un izdarītajiem secinājumiem – gan par to, ka Pieteikuma iesniedzējs ir izmantojis visus efektīvos un reālos vispārējos tiesību aizsardzības līdzekļus, gan par DNS nacionālās datu bāzes izveidošanas un izmantošanas likuma 1. panta 6. punkta, 4. un 10. panta un Ministru kabineta 2005. gada 23. augusta noteikumu Nr. 620 „DNS nacionālajā datu bāzē iekļaujamo ziņu sniegšanas, kā arī bioloģiskā materiāla un bioloģiskās izcelsmes pēdu izņemšanas kārtība” 2. punkta tvērumu un atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 96. pantam.

Argumentējot savu viedokli, izmantošu Spriedumā lietotos saīsinājumus.

3. Lietas dalībnieku viedokļi ir ļoti atšķirīgi, tādēļ šajā lietā principiāla nozīme bija jautājumam par apstrīdēto normu saturu un no tām izrietošajiem personu un valsts pārvaldes iestāžu pienākumiem un tiesībām.

3.1. Institūcijas, kas izdevušas apstrīdētos aktus, – Saeima un Ministru kabinets – tiesas sēdē uzturēja viedokli, ka bioloģiskā materiāla ņemšanu no aizdomās turētām personām regulējot Kriminālprocesa likuma 207.–209. pants. Aizdomās turēto personu pienākums izsniegt paraugus salīdzinošajai izpētei vai

ļaut, lai tie tiek iegūti, esot noteikts Kriminālprocesa likuma 67. panta pirmajā daļā. Noteikt ekspertīzi un ņemt tās veikšanai nepieciešamos salīdzināmos paraugus drīkstot tikai tad, ja procesa virzītājs vai izmeklēšanas grupas dalībnieks ir atzinis par nepieciešamu noskaidrot kriminālprocesā nozīmīgus faktus un apstākļus. Neviena no apstrīdētajām DNS likuma un Noteikumu Nr. 620 normām nevarot būt par bioloģiskā materiāla ņemšanas pamatu. Tādējādi par aizdomās turētās personas bioloģiskā materiāla ņemšanu DNS profila noteikšanai un glabāšanai DNS nacionālajā datu bāzē katrā konkrētā gadījumā lēmumu pieņemot kriminālprocesu virzošā amatpersona. Divu pieaicināto personu – Tieslietu ministrijas un Tiesībsarga – sniegtie viedokļi par apstrīdēto normu interpretāciju bija līdzīgi.

3.2. Savukārt pieaicinātās personas, kuru kompetencē ietilpst apstrīdēto normu piemērošana, – Valsts policija un Ģenerālprokuratūra – uzturēja viedokli, ka apstrīdētās normas interpretējamas plašāk. Proti, normatīvie akti paredzot divus patstāvīgus pamatus bioloģiskā materiāla ņemšanai no aizdomās turētajām personām.

Pirmkārt, bioloģiskā materiāla ņemšanu no aizdomās turētajām personām paredzot Kriminālprocesa likums. Ja krimināllietā nepieciešams noskaidrot konkrētus apstākļus, procesa virzītājs, pamatojoties uz Kriminālprocesa likuma 193.–209. pantu, esot tiesīgs noteikt ekspertīzi un pieprasīt, lai aizdomās turētā persona izsniedz bioloģiskā materiāla paraugus vai ļauj tos iegūt salīdzinošajai izpētei un DNS profila noteikšanai, lai sasniegtu Kriminālprocesa likumā noteiktos mērķus.

Otrkārt, bioloģiskais materiāls no aizdomās turētajām personām tiekot ņemts arī ārpus Kriminālprocesa likuma regulējuma. Pamatojoties uz DNS likumu un Noteikumiem Nr. 620, bioloģiskais materiāls tiekot ņemts no visām aizdomās turētajām personām ar mērķi iekļaut šo personu DNS profilus DNS nacionālajā datu bāzē arī tad, ja ekspertīze konkrētajā lietā nav noteikta. DNS likuma un Noteikumu Nr. 620 piemērošanas priekšnoteikums esot vienīgi tas, ka attiecīgajai personai ir noteikts kriminālprocesuālais statuss – aizdomās turētais. Pieaicinātā persona Aldis Lieljuksis arī piekrita šādai apstrīdēto normu interpretācijai.

3.3. Satversmes tiesa Spriedumā, atsaucoties uz DNS likuma 2. pantā definēto mērķi, par pamatotu atzina tādu apstrīdēto normu interpretāciju, kas ļauj DNS likuma 13. pantā noteiktajiem subjektiem ņemt DNS profila noteikšanai nepieciešamo bioloģisko materiālu no visām personām, kurām noteikts kriminālprocesuālais statuss – aizdomās turētais. Būtībā Satversmes tiesa piekrita tiesību piemērotāju – Valsts policijas un Ģenerālprokuratūras – sniegtajai apstrīdēto normu interpretācijai.

4. Atzīstot par pamatotu šādu interpretāciju, Satversmes tiesa Spriedumā nav atspēkojusi vairākus Saeimas un Ministru kabineta argumentus, kas attiecas uz apstrīdēto normu saturu un tvērumu.

4.1. Tiesai spriedumā ir jāsniedz atbildes uz tiem lietas dalībnieku argumentiem, kuriem ir nozīme lietas pareizā izspriešanā (*sk., piemēram, ECT Lielās palātas 2010. gada 16. novembra sprieduma lietā „Taxquet v. Belgium”, pieteikums Nr. 926/05, 91. punktu*). Tikai nenozīmīgi argumenti var palikt bez atbildes (*sk.: Bārdiņš G. Dialoga loma tiesas spriešanā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2016, 226., 275. lpp.*). Konstitucionālajā tiesā, izlemjot jautājumu par apstrīdēto normu tvērumu, būtiska nozīme ir Saeimas kā likumdevēja un Ministru kabineta kā likumam pakārtotā normatīvā akta izdevēja argumentiem, jo visupirms tieši šīm institūcijām ir pienākums paskaidrot, kādas tiesiskās attiecības tās vēlējušās noregulēt ar apstrīdētajām normām.

4.2. Gan Saeima, gan Ministru kabinets, skaidrojot apstrīdēto normu saturu un tvērumu, citstarp atsaucās uz DNS likuma izstrādes procesa dokumentiem.

Lai likumprojekta anotāciju varētu izmantot kā avotu, kas atklāj normatīvā akta mērķi un likumdevēja gribu, ir nepieciešams pārbaudīt, vai likumprojekts tā apspriešanas gaitā Saeimā nav būtiski mainīts. Ja izmaiņu nav vai tās nav būtiskas, ir pamats secinājumam, ka likumprojekta anotācijā norādītais mērķis atbilst tam, ko vēlēties sasniegt likumdevējs. Salīdzinot apstrīdēto normu formulējumus Saeimai sākotnēji 2004. gada 25. martā iesniegtajā likumprojektā Nr. 736 „DNS nacionālās datu bāzes izveidošanas un izmantošanas likums” (turpmāk – DNS likuma projekts) ar DNS likumu, kas tika pieņemts 2004. gada

17. jūnijā, ir redzams, ka apstrīdēto normu formulējumi nav mainīti. Līdz ar to, noskaidrojot apstrīdēto normu tvērumu, ir ne vien iespējams, bet pat nepieciešams ņemt vērā DNS likuma projekta anotācijā ietverto informāciju.

4.3. Kā redzams no DNS likuma projekta anotācijas, tajā visupirms ir raksturota situācija likumprojekta izstrādes laikā: „Veicot bioloģiskās ekspertīzes, Valsts policijas Ekspertīžu centrā 1999. gadā uzsāka izmantot dezoksiribonukleīnskābes (DNS) metodi, lai varētu precīzi identificēt aizdomās turēto pēc bioloģiska rakstura pēdām sakarā ar noziedzīga nodarījuma izdarīšanu. Minētā ekspertīze tiek veikta, pamatojoties uz Latvijas Kriminālprocesa kodeksa normām” (mans izcēlums). Tālāk anotācijā skaidri definēts likuma mērķis: „Lai varētu efektīvi izmantot bioloģiskajās ekspertīzēs ar DNS noteikšanas metodi iegūtos rezultātus noziedzīgu nodarījumu atklāšanā un saskaņā ar Eiropas Savienības prasību dalībvalstīm izveidot un atbilstoši sakārtot DNS datu bāzi, ir nepieciešams Valsts policijas Ekspertīžu centrā izveidot DNS datu bāzi, kurā iekļautu bioloģiskās ekspertīzes [kas veikta, pamatojoties uz kriminālprocesuālo regulējumu] laikā iegūto informāciju” (mans izcēlums). Anotācijas sadaļā „Normatīvā akta projekta būtība” ir norādīts: „Normatīvais akts paredz, ka tiek izveidota DNS nacionālā datu bāze, kā arī nosaka, kāda informācija par DNS profilu tiek apkopota un glabāta minētajā datu bāzē; informācijas no DNS datu bāzes izsniegšanas kārtību un informācijas glabāšanas termiņus.”

No anotācijas teksta ir gūstams apstiprinājums tam, ka likumdevējs, kā tas tika paskaidrots arī tiesas sēdē, bija iecerējis veidot tāda apjoma DNS datu bāzi, kurā glabātos bioloģisko ekspertīžu gaitā iegūtā informācija. Tāpat, ievērojot norādi, ka bioloģiskā materiāla ņemšanas likumisko pamatu nosaka kriminālprocesuālais regulējums, gūstams apstiprinājums arī tam, ka likumdevējs nebija iecerējis DNS likumā paredzēt jaunus bioloģiskā materiāla ņemšanas pamatus. Taisni tāpēc gan DNS likuma projekta anotācijā, gan arī DNS likuma 4. pantā ir skaidri norādīts vienīgi tas, ka DNS nacionālajā datu bāzē apkopo un glabā informāciju par DNS profiliem un ziņas par personām, kuras turētas aizdomās (mans izcēlums).

4.4. DNS likuma projekta anotācijā norādīts, ka šis likumprojekts izstrādāts, pamatojoties uz Ministru kabineta 2002. gada 27. augusta sēdē

akceptēto koncepciju par nacionālās dezoksiribonukleīnskābes (DNS) datu bāzes izveidošanu un izmantošanu. Minētās koncepcijas II sadaļas „Tiesību akti, kas saistīti ar attiecīgās problēmas risināšanu” 5. punktā ir atsauce uz Eiropas Padomes Ministru komitejas padomes 1992. gada 10. februāra rekomendāciju Nr. R(92)1 „Par DNS izmantošanu krimināltiesību sistēmā”. Minētās rekomendācijas 4. punkta otrajā daļā noteikts: ja valsts normatīvie akti pieļauj paraugu izņemšanu bez aizdomās turētā piekrišanas, to dara tikai tad, ja tas ir nepieciešams, ievērojot lietas apstākļus.

Apstrīdēto normu interpretācija, kuru sniedza to izdevēji, saskan ar minētās rekomendācijas 4. punktā ietverto noteikumu, ka neatkarīgi no aizdomās turēto personu gribas bioloģiskais materiāls no tām tiek ņemts tikai tajos gadījumos, kad procesa virzītājs atzinis par nepieciešamu noskaidrot kriminālprocesā nozīmīgus faktus un apstākļus. Savukārt tiesību piemērotāju – Valsts policijas un Ģenerālprokuratūras – piedāvātā apstrīdēto normu interpretācija, saskaņā ar kuru bioloģiskais materiāls ir ņemams no visām aizdomās turētajām personām, neizvērtējot nekādus citus apstākļus, ir pretrunā ar minētās rekomendācijas 4. punktu.

4.5. Noslēdzot apstrīdēto normu tvēruma un satura analīzi, uzmanība jāpievērš arī tam, ka DNS likuma projekta anotācijas VII sadaļā „Kā tiks nodrošināta normatīvā akta izpilde” ietvertajā skaidrojumā nekas nav teikts par to, vai tiks radītas jaunas valsts institūcijas vai paplašinātas esošo institūciju funkcijas, bet norādīts vienīgi tas, ka tiks paplašinātas Valsts policijas Ekspertīžu centra funkcijas, proti, minētajai iestādei tiks piešķirtas tiesības izveidot DNS datu bāzi un izmantot to noziedzīgu nodarījumu atklāšanai. Šajā sadaļā nav nekādu norāžu uz to, ka izmeklētājiem tiks piešķirta papildu kompetence DNS datu bāzes izveidošanas nolūkā izņemt no visām aizdomās turētajām personām bioloģisko materiālu pat tad, ja tas nav nepieciešams Kriminālprocesa likumā paredzēto izmeklēšanas darbību veikšanai. Likumprojekta anotācijā nav paskaidrots arī tas, kādā jomā ietilpst šāda izmeklētāja darbība (rīcība) – vai tā ir izmeklēšanas darbība, darbība valsts pārvaldes jomā vai arī tai ir cits raksturs.

Ja demokrātiskā un tiesiskā valstī likumdevējs plāno normatīvajā aktā noteikt personas pamattiesību ierobežojumu, tad ir jāparedz arī kārtība, kādā

persona var aizsargāt savas aizskartās tiesības (šāda prasība skaidri izriet arī no Konvencijas 13. panta un Satversmes 92. panta). Konkrētajā situācijā tiesību aizsardzības līdzekļiem katrā ziņā jābūt paredzētiem, jo bioloģiskā materiāla ņemšanas gadījumā tiek būtiski ierobežotas personas tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību. Tas, ka DNS likumā nav paredzēta kārtība, kādā aizdomās turētās personas var aizsargāt savas aizskartās tiesības, un DNS likuma projekta anotācijā nav ietverta informācija par tiesību aizsardzības līdzekļiem, varētu būt pamats secinājumam, ka likumdevējs nebija paredzējis noteikt ne papildu kompetenci izmeklētājiem, nedz arī papildu ierobežojumus aizdomās turēto personu pamattiesībām.

4.6. Spriedumā nav dots pamatojums tam, kāpēc iepriekš norādītajiem argumentiem un apsvērumiem nebija nozīmes apstrīdēto normu tvēruma noskaidrošanā.

Satversmes tiesa, pamatojoties uz DNS likuma 2. pantā noteikto šā likuma mērķi, atzinusi, ka tādā gadījumā, ja aizdomās turēto personu DNS profili tiktu noteikti tikai ar mērķi izmeklēt konkrētu noziedzīgu nodarījumu, pamatojoties uz kriminālprocesu virzošās amatpersonas lēmumu kriminālprocesā, DNS likuma mērķis tiktu sasniegts tikai daļēji, proti, DNS profili nevarētu tikt efektīvi izmantoti citu noziedzīgu nodarījumu atklāšanai.

Pilnībā piekrītu tam, ka noziedzības novēršana un noziedzīgu nodarījumu atklāšana ir svarīgi mērķi, kas var attaisnot sensitīvu personas datu apstrādi, un ka DNS nacionālajā datu bāzē glabātajiem datiem ir īpaša nozīme noziedzīgu nodarījumu izmeklēšanā un atklāšanā. Tomēr bez ievēribas nedrīkst atstāt varas dalīšanas principu. Nav šaubu, ka DNS likuma mērķis – izveidot DNS nacionālo datu bāzi, kas citstarp izmantojama noziedzīgu nodarījumu atklāšanai, – tiktu sasniegts arī tādā gadījumā, ja šajā datu bāzē, kā tas norādīts DNS likuma projekta anotācijā, tiktu iekļauta vienīgi bioloģiskās ekspertīzes laikā iegūtā informācija. Nenoliedzami, šādā datu bāzē uzkrātās informācijas apjoms būtu mazāks, taču tā vienalga būtu nozīmīga noziedzīgu nodarījumu izmeklēšanā un atklāšanā un kalpotu DNS likuma 2. pantā definēto mērķu sasniegšanai. Ja praksē tiktu gūts apstiprinājums tam, ka šāda apjoma datu bāze attiecīgajos sociālajos un ekonomiskajos apstākļos vairs neļauj sasniegt izvirzītos mērķus, tad, ievērojot

varas dalīšanas principu, tieši likumdevējs, nevis tiesību piemērotāji būtu kompetents palielināt datu bāzē ietveramās informācijas apjomu. Paplašinot datu bāzē glabājamās informācijas apjomu, tiktu vēl vairāk ierobežotas personu tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību, tāpēc likumdevējam būtu ļoti detalizēti jāizanalizē attiecīgo ierobežojumu atbilstība Satversmei.

5. Atzīstot par pamatotu apstrīdēto normu interpretāciju, kas minēta šo atsevišķo domu 3.3. punktā, Satversmes tiesa Spriedumā nav atspoguļojusi apsvērumus, kuru dēļ, pastāvot iespējai apstrīdētās normas interpretēt dažādi, priekšroka dota tādai interpretācijai, kura nenodrošina pamattiesību aizsardzību augstākā līmenī.

Atbilstoši atziņai, kas izteikta Satversmes tiesas 2011. gada 8. marta lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2010-52-03 11. punktā, gadījumā, kad tiesību normu iespējams interpretēt dažādi, jāizvēlas tā interpretācija, kura nodrošina pamattiesību aizsardzību augstākā līmenī. Šāda atziņa izriet no demokrātiskas un tiesiskas valsts principa, kas prasa, lai cilvēka tiesību un brīvību īstenošanas iespējas tiktu garantētas pēc iespējas plašākā apjomā. Tāpēc ikviena tiesību norma, no kuras izriet pamattiesību ierobežojums, ir jātulko pēc iespējas šauri.

Saskaņā ar apstrīdēto normu interpretāciju, par kuru iestājās Saeima un Ministru kabinets, tiktu ierobežotas tikai to aizdomās turēto personu tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību, attiecībā uz kurām, ievērojot konkrētās krimināllietas apstākļus, procesa virzītājs atzinis par nepieciešamu noteikt ekspertīzi un pieprasīt, lai šīs personas izsniedz bioloģiskā materiāla paraugus salīdzinošajai izpētei vai ļauj tos iegūt, bet citu aizdomās turēto personu tiesības, kas noteiktas Satversmes 96. pantā, netiktu ierobežotas.

Turpretī tiesību piemērotāju – Valsts policijas un Ģenerālprokuratūras – piedāvātajā interpretācijā apstrīdētās normas ierobežo ikvienas aizdomās turētās personas pamattiesības, kas noteiktas Satversmes 96. pantā, jo, tiklīdz persona ir atzīta par aizdomās turēto, tai jāizpilda kompetentās amatpersonas prasība izsniegt bioloģisko materiālu DNS profila noteikšanai un iekļaušanai DNS nacionālajā datu bāzē.

Kā jau tika norādīts šo atsevišķo domu 4. punktā, par labu Saeimas un Ministru kabineta piedāvātajai apstrīdēto normu interpretācijai liecina pietiekami daudzi argumenti. Tāpēc Spriedumā bija jāizvērtē, kurai no iespējamām apstrīdēto normu interpretācijām dodama priekšroka, ņemot vērā tiesiskas valsts principu, kas prasa, lai cilvēka tiesību un brīvību īstenošanas iespējas tiktu garantētas pēc iespējas plašākā apjomā, bet ikviens cilvēka tiesību un brīvību ierobežojums tiktu tulkots pēc iespējas šauri.

6. Nepiekrītu arī Spriedumā ietvertajai argumentācijai par to, vai Pieteikuma iesniedzējs izmantojis visus efektīvos un reālos savu tiesību aizsardzības līdzekļus.

Kā tas jau tika norādīts šo atsevišķo domu 3. punktā, Satversmes tiesa piekrita tiesību piemērotāju sniegtajai apstrīdēto normu interpretācijai, atbilstoši kurai normatīvie akti paredzot divus patstāvīgus un savstarpēji nesaistītus pamatus bioloģiskā materiāla ņemšanai no aizdomās turētajām personām. Tātad, lai precīzi atbildētu uz jautājumu par tiesību aizsardzības līdzekļu izmantošanu, bija jānoskaidro, kādi vispārējie tiesību aizsardzības līdzekļi atbilst katram no abiem bioloģiskā materiāla ņemšanas veidiem.

6.1. Gadījumā, kad krimināllietā nepieciešams noskaidrot konkrētus apstākļus un tāpēc procesa virzītājs, pamatojoties uz Kriminālprocesa likuma 193.–209. pantu, nosaka ekspertīzi un pieprasa aizdomās turētās personas bioloģisko materiālu tā izpētei un DNS profila noteikšanai, lai tiktu sasniegti Kriminālprocesa likumā noteiktie mērķi, personas tiesību aizsardzības līdzekļi ir skaidri noteikti pašā Kriminālprocesa likumā. Proti, saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 337. pantu sūdzību par izmeklētāja rīcību vai lēmumiem var iesniegt kriminālprocesu uzraugošajam prokuroram, kuram ir tiesības pārbaudīt procesa virzītāja lēmuma vai rīcības pamatotību un, ja nepieciešams, lēmumu atcelt, tādējādi novēršot iespējamu pamattiesību aizskārums.

Izskatītajā lietā Satversmes tiesa konstatēja, ka kriminālprocesā, kurā Pieteikuma iesniedzējs tika atzīts par aizdomās turēto, netika izņemtas bioloģiskas izcelsmes pēdas un attiecīgajā lietā netika pieņemts lēmums par ekspertīzes noteikšanu, lai izmeklēšanas nolūkos noskaidrotu bioloģiskās

izcelsmes pēdu avotu. Tādējādi procesa virzītāja rīcība nebija vērsta uz Kriminālprocesa likumā noteikto mērķu sasniegšanu un tāpēc to nevar atzīt par izmeklēšanas darbību. Līdz ar to, kā pamatoti atzinusi Satversmes tiesa, procesa virzītāja rīcība, proti, pieprasīšana, lai Pieteikuma iesniedzējs izsniedz bioloģisko materiālu, nebija jāapstrīd Kriminālprocesa likuma 337. pantā noteiktajā kārtībā.

6.2. Satversmes tiesa atzina, ka apstrīdētās normas interpretējamas tādējādi, ka, pamatojoties uz DNS likumu un Noteikumiem Nr. 620, bioloģiskais materiāls tiek ņemts no visām aizdomās turētajām personām ar mērķi iekļaut šo personu DNS profilus DNS nacionālajā datu bāzē. Jāatzīmē, ka ne lietas dalībnieki, nedz arī pieaicinātās personas nebija vienisprātis par to, kādi tiesību aizsardzības līdzekļi šādos gadījumos ir pieejami aizdomās turētajām personām.

Gan Pieteikuma iesniedzējs, gan vairākas pieaicinātās personas – Valsts policija, Ģenerālprokuratūra un Aldis Lieljuksis – norādīja, ka par atteikšanos izsniegt bioloģisko materiālu pret Pieteikuma iesniedzēju bija uzsākta administratīvā pārkāpuma lietvedība un tās ietvaros viņam bija iespējams aizstāvēt savas tiesības. Arī Satversmes tiesa atzina, ka Pieteikuma iesniedzēja situācijā bija iespējams administratīvā pārkāpuma lietvedības ietvaros pēc būtības vērtēt procesa virzītāja rīcības tiesiskumu.

Šādam uzskatam nepiekrītu, jo uzskatu, ka personas saukšana pie administratīvās atbildības nevar tikt uzskatīta par personas tiesību aizsardzības līdzekli. Tieši pretēji – administratīvā pārkāpuma lietvedība ir viens no valsts rīcībā esošajiem piespiedu ietekmēšanas līdzekļiem. Turklāt administratīvā pārkāpuma lietas pēc savas būtības ir pielīdzināmas krimināllietām. Abos gadījumos personai tiek piemērots publiski tiesisks sods par sabiedrībai kaitīga pārkāpuma izdarīšanu. Tas, ka persona ir pārsūdzējusi tiesā administratīvā pārkāpuma lietā pieņemto lēmumu, nenozīmē, ka tā ir izmantojusi tiesību aizsardzības līdzekļus, kas pieejami gadījumā, kad procesa virzītājs pieprasījis tās bioloģiskā materiāla izsniegšanu ar mērķi izveidot DNS datu bāzi.

6.2.1. Manā skatījumā, visupirms bija nepieciešams noskaidrot, uz kādu jomu ir attiecināma procesa virzītāja rīcība gadījumā, kad tas pieprasa, lai aizdomās turētā persona izsniedz bioloģisko materiālu, tieši tāda mērķa dēļ kā DNS datu bāzes izveidošana.

Ne DNS likumā, nedz arī DNS likuma projekta anotācijā nav norādes uz tiesību aizsardzības līdzekļiem, kādi paredzēti aizdomās turētajām personām gadījumā, kad amatpersona pieprasa bioloģiskā materiāla izsniegšanu, pamatojoties uz DNS likumu un Noteikumiem Nr. 620. Manā skatījumā, procesa virzītāja rīcība, proti, bioloģiskā materiāla pieprasīšana, pamatojoties uz DNS likumu un Noteikumiem Nr. 620, visdrīzāk ir rīcība valsts pārvaldes jomā un kvalificējama kā faktiskā rīcība Administratīvā procesa likuma izpratnē. Būtībā tā atbilst visām pazīmēm, kuras Augstākās tiesas Administratīvo lietu departaments savā praksē ir atzinis par tādām, kas raksturo faktisko rīcību, proti, iestādes faktiskajai rīcībai piemīt šādas obligātās pazīmes: 1) tā ir rīcība (darbība vai bezdarbība), 2) kuru veic iestāde 3) publisko tiesību valsts pārvaldes jomā, 4) tā adresēta individuālai personai, 5) tai ir faktiskas sekas, 6) ar to personai tiek radīts tiesību vai tiesisko interešu aizskārums, 7) tā nav tiesību akts, 8) tā ir vērsta uz āru, 9) tai piemīt pabeigtības (galīgā noregulējuma) raksturs (*sk.: Latvijas Republikas Augstākās tiesas tiesu prakses vispārinājums. Faktiskās rīcības jēdziens – pazīmes un to interpretācija, 2006, 29. lpp.*).

Arī tiesas sēdē vairākas pieaicinātās personas pieļāva, ka procesa virzītāja rīcība, proti, aizdomās turētās personas bioloģiskā materiāla pieprasīšana, pamatojoties uz DNS likumu un Noteikumiem Nr. 620, atbilst rīcībai valsts pārvaldes jomā.

6.2.2. Satversmes tiesa Spriedumā nav norādījusi, kā ir kvalificējama šāda procesa virzītāja rīcība. Toties Spriedumā ir ietverts apgalvojums, ka apstrīdētās normas neparedzot iespēju DNS profila noteikšanas procedūru kādā tās posmā pārtraukt un līdz ar to personai neesot efektīvu tiesību aizsardzības līdzekļu ne bioloģiskā materiāla izņemšanas, ne DNS profila noteikšanas, nedz arī tā glabāšanas posmā.

Šādam secinājumam nevaru piekrist. Apstrīdētās normas patiešām neparedz iespēju, ka DNS profila noteikšanas procedūra kādā tās posmā varētu tikt pārtraukta, taču tas nebūt nenozīmē, ka aplūkotajām tiesiskajām attiecībām nevarētu piemērot citu normatīvo aktu noteikumus. Procesā virzītāja rīcība – aizdomās turētās personas bioloģiskā materiāla pieprasīšana, pamatojoties uz DNS likumu un Noteikumiem Nr. 620, – atbilst rīcībai valsts pārvaldes jomā un

ir kvalificējama kā faktiskā rīcība Administratīvā procesa likuma izpratnē, tāpēc konkrētajā gadījumā bija piemērojami Administratīvā procesa likuma 91. panta noteikumi.

Minētā panta pirmajā daļā noteikts: persona, kura uzskata, ka iestādes plānotā vai jau iesāktā faktiskā rīcība aizskar vai var aizskart šīs personas tiesības vai tiesiskās intereses, var vērsties iestādē ar iesniegumu par iestādes nodoma mainīšanu attiecībā uz šo faktisko rīcību. Šā panta otrā daļa noteic, ka iestāde iesniegumu izskata un izvērtē pirms faktiskās rīcības veikšanas vai, ja tas iespējams, pirms tās pabeigšanas. Savu lēmumu iestāde paziņo vispārējā kārtībā, bet privātpersona var apstrīdēt un pārsūdzēt šo iestādes lēmumu kā administratīvo aktu.

Ir svarīgi atzīmēt, ka Administratīvā procesa likuma 80. pants, kas regulē apstrīdēta administratīvā akta darbības apturēšanu, noteic, ka iesniegums par administratīvā akta apstrīdēšanu aptur tā darbību no dienas, kad iesniegums saņemts iestādē, izņemot gadījumus, kas paredzēti šā likuma 360. panta otrajā un trešajā daļā, kā arī gadījumos, kad iesniegumu iesniedzis labvēlīga administratīvā akta adresāts, lai panāktu vēl labvēlīgāka administratīvā akta izdošanu, vai ja iesniegums iesniegts par vispārīgo administratīvo aktu. Ja augstāka iestāde atstāj administratīvo aktu negrozītu, tā darbība atjaunojas ar dienu, kad beidzies termiņš administratīvā akta pārsūdzēšanai un tas nav pārsūdzēts.

Šajā normā noteiktie izņēmuma gadījumi nav attiecināmi uz Pieteikuma iesniedzēja situāciju. Tātad saskaņā ar Administratīvā procesa likuma 91. pantu Pieteikuma iesniedzējs bija tiesīgs sakarā ar procesa virzītāja pieprasījumu izsniegt bioloģisko materiālu vērsties Drošības policijā ar iesniegumu par iestādes nodoma mainīšanu attiecībā uz šo faktisko rīcību. Ja Pieteikuma iesniedzēja iesniegums tiktu noraidīts, viņam būtu tiesības saņemt atbildi kā administratīvo aktu pārsūdzēt administratīvajā tiesā. Būtiskākais ir tas, ka pēc apstrīdēšanas iesnieguma saņemšanas faktiskā rīcība saskaņā ar Administratīvā procesa likuma 91. un 80. panta noteikumiem tiktu apturēta. Ja Pieteikuma iesniedzējs būtu apstrīdējis procesa virzītāja rīcību, t.i., bioloģiskā materiāla pieprasīšanu, viņam būtu bijis tiesisks pamats neizsniegt bioloģisko materiālu tikmēr, kamēr viņa iesniegums nav izskatīts iestādē. Savukārt tādā gadījumā, ja

iestādes lēmums būtu Pieteikuma iesniedzējam nelabvēlīgs un viņš to pārsūdzētu administratīvajā tiesā, Pieteikuma iesniedzējam būtu tiesības neizniegt bioloģisko materiālu tikmēr, kamēr nav likumīgā spēkā stājies tiesas nolēmums administratīvajā lietā. Tādējādi Pieteikuma iesniedzēja rīcībā bija efektīvi un reāli tiesību aizsardzības līdzekļi, ar kuriem viņš varēja aizsargāt savas aizskartās tiesības. Satversmes tiesas praksē ir atzīts, ka konstitucionālās sūdzības iesniedzējam ir jāizmanto visi efektīvie un reālie tiesību aizsardzības līdzekļi (*sk. Satversmes tiesas 2011. gada 19. oktobra sprieduma lietā Nr. 2010-71-01 14. punktu*). Konkrētajā gadījumā Pieteikuma iesniedzējs nebija izmantojis visus tiesību aizsardzības līdzekļus, turklāt nebija izmantojis tieši savai situācijai paredzēto tiesību aizsardzības līdzekli.

Demokrātiskā un tiesiskā valstī nedrīkst tikt pieļauta tāda situācija, ka personai nav paredzēti tiesību aizsardzības līdzekļi vai nav skaidrības par tiem. Izskatītajā lietā šāda neskaidrība, visticamāk, ir izskaidrojama ar to, ka tiesību piemērotāju uzskats par apstrīdēto normu saturu un tvērumu būtiski atšķīrās no šo normu autoru interpretācijas. Tiesību piemērotājiem, uzskatot, ka apstrīdētās normas veido patstāvīgu pamatu bioloģiskā materiāla ņemšanai no visām aizdomās turētajām personām, bija uzreiz katrai šādai personai jāizskaidro, kādi tiesību aizsardzības līdzekļi tai konkrētajā gadījumā ir pieejami.

7. Satversmes tiesa savā praksē, noskaidrojot apstrīdēto tiesību normu tvērumu, vairākkārt uzsvērusi, ka lietas dalībnieku un pieaicināto personu viedoklis par tiesību normu saturu pats par sevi nav izšķirošs attiecīgās normas tiesisko seku noskaidrošanā, jo tiesību normu nevar izprast ārpus tās piemērošanas prakses un tiesību sistēmas, kurā tā funkcionē (*sk. Satversmes tiesas 2014. gada 28. novembra sprieduma lietā Nr. 2014-09-01 20.2.2. punktu*). Tādējādi Satversmes tiesa apliecina, ka tā respektē tiesību piemērotāju izpratni par apstrīdētajām tiesību normām.

Konkrētajā gadījumā nevaru atbalstīt tiesību piemērotāju – Valsts policijas un Ģenerālprokuratūras – izpratni par apstrīdētajām normām arī tādēļ, ka tik plašs personas tiesību uz privātās dzīves neaizskaramību ierobežojums demokrātiskā sabiedrībā nav nepieciešams un tātad ir nesamērīgs.

Piekrītu Spriedumā izdarītajiem secinājumiem, ka gan aizdomās turētās personas bioloģiskais materiāls, gan DNS profils ir fiziskās personas dati, kas ietilpst Satversmes 96. panta tvērumā un, ievērojot to sensitīvo dabu, ir īpaši aizsargājami.

Tāpat piekrītu Spriedumā izdarītajiem secinājumiem par Pieteikuma iesniedzēja pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķi un to, ka apstrīdētās normas tajā interpretācijā, kura Spriedumā tika atzīta par pareizu, ir piemērotas šā leģitīmā mērķa sasniegšanai.

Tomēr nepiekrītu Sprieduma 23.2. punktā izdarītajam secinājumam, ka nepastāv saudzējošāki līdzekļi, ar kuriem leģitīmo mērķi varētu sasniegt tādā pašā kvalitātē. Šajā Sprieduma punktā minēti divi Pieteikuma iesniedzēja norādīti saudzējošāki līdzekļi. Uzskatu, ka tie nav pienācīgi izvērtēti saskaņā ar Satversmes tiesas praksē izstrādāto metodoloģiju. It īpaši tas attiecas uz otro Pieteikuma iesniedzēja izvirzīto alternatīvu, proti, to, ka DNS profila noteikšanai varētu tikt paredzēti papildu nosacījumi, piemēram, tādi kā izmeklēšanas iestādes vadītāja rīkojums, kriminālprocesu virzošās amatpersonas motivēts lēmums vai iespējamā par attiecīgo nodarījumu piemērojamā soda smagums. Spriedumā norādīts, ka, ierobežojot bioloģiskā materiāla ņemšanu un DNS profila noteikšanu ar šādiem papildu nosacījumiem, leģitīmais mērķis netiktu sasniegts tādā pašā kvalitātē, jo leģitīmā mērķa sasniegšanas kvalitāte ir tieši proporcionāla DNS nacionālajā datu bāzē iekļauto DNS profilu skaitam. Uzskatu, ka šis apgalvojums ir pārlietu vienkāršots, jo tādu personu DNS profilu iekļaušana datu bāzē, par kurām nav droši zināms, ka tās izdarījušas vai izdarīs noziedzīgus nodarījumus, neveicina sabiedrības drošības un citu personu tiesību aizsardzību. Tādējādi tieša matemātiska proporcionalitāte starp datu bāzē atrodamo DNS profilu skaitu un leģitīmā mērķa sasniegšanas kvalitāti nav pareizais vērtēšanas kritērijs.

Aizdomās turēto personu DNS profili DNS nacionālajā datu bāzē tiek iekļauti, pamatojoties uz pieņēmumu, ka personas, kas reiz ir turētas aizdomās par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, noziedzīgus nodarījumus varētu būt izdarījušas arī pagātnē vai izdarīs nākotnē. Apstrīdēto normu izdevējiem bija jāizvērtē, pirmkārt, tas, vai šāda prezumpcija ir pamatota un, otrkārt, vai tā ir

vienlīdz pamatota attiecībā uz visiem aizdomās turētajiem neatkarīgi no noziedzīga nodarījuma veida, smaguma, rakstura, attiecīgās personas vecuma un iespējamās vainas formas. Šāda vērtējuma obligātums izriet arī no Sprieduma 23.3.1. punktā minētā minimalitātes principa, kas jāievēro, apstrādājot personas datus, un no iepriekš minētās Eiropas Padomes Ministru komitejas padomes 1992. gada 10. februāra rekomendācijas Nr. R(92)1 4. punkta otrajā daļā ietvertās norādes, ka bioloģiskā materiāla izņemšana bez personas piekrišanas ir pieļaujama tikai tad, ja tas nepieciešams, ievērojot konkrētās lietas apstākļus.

Latvijas sistēmai līdzīgo Lielbritānijā izveidoto visaptverošo un nešķirojošo pieeju DNS datu vākšanai asi kritizējusi arī ECT. Turklāt lielākajā daļā Eiropas Padomes dalībvalstu (piemēram, Austrijā, Beļģijā, Somijā, Francijā, Vācijā, Ungārijā, Īrijā, Itālijā, Luksemburgā, Nīderlandē, Norvēģijā, Polijā, Spānijā un Zviedrijā) DNS datu vākšana kriminālprocesa ietvaros ir nevis sistemātiska, bet gan ierobežota ar dažiem specifiskiem kritērijiem vai reducēta uz nopietnākiem noziedzīgiem nodarījumiem (*sk. ECT Lielās palātas 2008. gada 4. decembra sprieduma lietā „S. and Marper v. the United Kingdom”, pieteikumi Nr. 30562/04 un Nr. 30566/04, 46. un 119. punktu*). Šādu DNS datu vākšanai paredzēto kritēriju piemērošana tik plašā Eiropas Padomes dalībvalstu lokā nepārprotami liecina par to, ka noziedzīgi nodarījumi tiek efektīvi atklāti arī tad, ja tiek respektētas personas tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību.

Sprieduma 23.3. punktā ir atsauce vienīgi uz pieaicinātās personas Alda Lieljukša subjektīvu vērtējumu par Latvijas sodu politikas nestabilitāti. Uzskatu, ka minētajā Sprieduma punktā nav pienācīgi izvērtēts tas, vai pamattiesību ierobežojuma leģitīmā mērķa sasniegšanas kvalitāti būtiski ietekmētu bioloģiskā materiāla neizņemšana, piemēram, no personām, kuras tiek turētas aizdomās par kriminālpārkāpumu vai mazāk smagu noziegumu izdarīšanu. Satversmes tiesai pašai bija jāizvērtē, vai tiešām Latvijas sodu politika ir tik nestabila, ka šāda diferencēta pieeja varētu kļūt par šķērslī pamattiesību ierobežojuma leģitīmā mērķa sasniegšanai. Atsevišķas izmaiņas sodu politikā neliecina par tās nestabilitāti.

